

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АНДРІЯ АЛИСЬКЕВИЧА У ГІМНАЗІЯХ ЗАКАРПАТТЯ 1920-Х РОКІВ

У статті йдеться про педагогічну діяльність відомого представника української педагогіки, наукового та громадського діяча, германіста Андрія Аліськевича. Зроблено аналіз його професійної діяльності, а саме робота у гімназіях, у різних громадських організаціях, наукових товариствах та ін. Основна увага звертається на його роботу в гімназіях Закарпаття 20-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: *Андрій Аліськевич, педагогічна діяльність, гімназія, підручник.*

В статье рассматривается педагогическая деятельность известного представителя украинской педагогики, научного и общественного деятеля, германиста Андрея Аліськевича. Сделан анализ его профессиональной деятельности, а именно работа в гимназиях, в различных общественных организациях, научных обществах и др. Основное внимание уделяется его работе в гимназиях Закарпаття 20-х гг. ХХ века.

Ключевые слова: *Андрей Аліськевич, педагогическая деятельность, гимназия, учебник.*

The article is about the teaching practice of well-known representative of the Ukrainian pedagogy, academic and public figure, germanists Andriy Aliskevitch. It was analyzed his professional activities such as work at schools, in various community organizations, scientific societies and others. The main attention is drawn to his work in public schools of Transcarpathia in 1920-s years of XX century.

Key words: *Andriy Aliskevitch, teaching practice, public school, textbook.*

Сучасній системі державотворення України притаманна тенденція до всезагальної перебудови. Так, у галузі освіти визначені чіткі пріоритети національної політики, ключовими з яких є забезпечення освітніх потреб українського народу, формування національних та загальнолюдських цінностей, збереження культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національної культури, історії, мови.

Найкраще цьому сприяє вивчення здобутків історії української педагогіки. Ґрунтовне дослідження, об'єктивна оцінка, всебічний творчий аналіз забезпечують ефективне використання позитивних надбань педагогічної спадщини на сучасному ґрунті.

Важливим джерелом вивчення педагогічного досвіду попередніх поколінь є глибоке дослідження діяльності окремих педагогів. В українській педагогічній думці, безперечно, налічується багато яскравих персоналій. Однак у вивченні історії вітчизняної освіти помітна суттєва прогалина – це малодослідженість діяльності окремих визначних постатей Закарпаття. Історично склалося, що Закарпаття століттями перебувало під владою різних держав, а саме Угорщини, Австро-Угорської імперії, Чехословаччини. Однак національна самосвідомість закарпатців не була заламана жодною з цих держав. Місцеве населення називало себе русинами, розмовляло русинською мовою, з пошаною ставилося до великих постатей української історії.

Територія сьогоднішнього Закарпаття у 1919 році за Сен-Жерменським мирним договором під назвою Підкарпатська Русь відійшла до складу Чехословацької республіки. Нова держава створила всі умови для підвищення освітнього та культурного рівня місцевого населення. Відкривалися школи, гімназії, семінарії. Звичайно, що найважливішими освітніми центрами краю в той час були гімназії, які знаходилися у містах Ужгород, Мукачево, Берегово та Хуст. У цих освітніх закладах працювало чимало видатних, обдарованих педагогів, серед яких чільне місце займає Андрій Алиськевич (1870–1949). Його активна діяльність сприяла піднесенню та розквіту освітньої справи на Підкарпатській Русі.

Метою статті є вивчення педагогічної діяльності Андрія Алиськевича у закарпатських гімназіях 1920-х років як одного з видатних представників західноукраїнської педагогіки.

Вивченню педагогічної діяльності А. Алиськевича не присвячено окремих праць. Відомості про діяльність цього великого педагога збереглися у звітах Берегівської та Ужгородської гімназії, директором яких він працював. Його досягнення та роль у Пласті Підкарпатської Русі коротко подає «Пластовий альманах» [4, с. 76–77].

Андрій Алиськевич (17 грудня 1870 р., Злуква сьогоднішньої Івано-Франківської області – 25 березня 1949 р., Прага) – відомий представник української педагогіки, науковий та громадський діяч, германіст. Народився у сім'ї священика. З відзнакою закінчив гімназію у Золочеві. Вищу освіту здобув в університетах Львова, Відня та Стирського Градця, вивчаючи класичну німецьку та слов'янську філологію, а також історію мистецтв [5, с. 194].

На початковому етапі своєї педагогічної діяльності у 1895–1896 роках

працював вчителем у Львові. У 1896–1900 роках вчителював у Бродах. У цей період видав два наукових дослідження з історії німецької літератури в 1898 та 1900 році. У 1900–1910 роках працював на посаді професора в гімназії у Львові. У 1909 році став директором приватної жіночої вчительської семінарії ім. Т. Г. Шевченка [10, с. 75].

Вже в молоді роки А. Алиськевич здійснював активну наукову та публіцистичну діяльність. У 1904, 1906–1908 роках був редактором дитячого журналу «Дзвінок» у Львові [10, с. 76].

У 1905 році А. Алиськевич став фактичним засновником і головою товариства «Взаємна поміч українського вчителства», у якому працював до 1909 року. Перші загальні збори цього товариства з головуванням А. Алиськевича відбулися 28 серпня 1905 р. Цю дату можна вважати початком відліку в роботі професійної вчительської організації. При 17 філіях товариства А. Алиськевичу та його команді вдалося заснувати каси, що надавали матеріальну допомогу вчителям. Про різноманітність такої допомоги та ретельний облік фінансів свідчить поділ доходів «Взаємної помочі» на такі фонди: основний (складався із членських внесків), допоміжний (його наповнювали добровільні пожертвування та інші доходи товариства), пенсійний, похоронний, посадовий (надавав матеріальну допомогу вчителям, що знаходилися в скрутному становищі), диспозиційний (кошти з якого виділялися на правову допомогу, виплати стипендій, відкриття бібліотек, шкіл, інтернатів) тощо. Спочатку народне вчителство із великим захопленням сприйняло створення нового товариства. З уст не одного вчителя можна було почути схвальні відгуки про новостворену організацію, яка робить нестрашними для вчителів несправедливі дисциплінарні покарання та різні матеріальні кривди [4; 10].

У 1909 році А. Алиськевич став членом Руського педагогічного товариства, головою його редакційної комісії, а з серпня 1910 року директором державної української гімназії в Перемишлі. У Перемишлі А. Алиськевич стає головою товариства шкільної допомоги для бідних учнів ім. Святого Кирила [10, с. 76].

Під час російської облоги Перемишля (1914–1915) вів вчительський семінар і школу права у Відні, а відтак знову повернувся до Перемишля, де працював директором гімназії до 1917 року [5, с. 193]. У 1918–1919 роках був директором гімназії в Дрогобичі, а також активним діячем Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), зокрема, організатором її шкільної справи. Про це свідчить той факт, що під час польсько-української війни разом з урядом і армією перейшов Збруч і працював у Міністерстві народної освіти УНР в

Кам'янці-Подільському. В 1919 році А. Алиськевич був членом Комітету для реформ середнього шкільництва. 12 вересня 1919 відмовився брати участь у роботі комісії для технічного проведення реформи школи в Україні. У травні 1919 А. Алиськевича призначено радником міністерства та направлено делегатом до Відня й Праги для організації видання шкільних підручників [10, с. 76].

Після падіння ЗУНР А. Алиськевич емігрував до Чехословаччини, де оселився на Підкарпатській Русі. За пропозицією А. Волошина, указом реферату освіти Підкарпатської Русі від 9 грудня 1919 року № 1542 (ПА) був призначений на посаду директора гімназії у Берегові. Передача повноважень новому директору відбулась 20–22 грудня 1919 року [12, с. 3]. А. Алиськевич виокремив у Берегівській реальній гімназії рівнорядне руське відділення, яке по суті було українським. Оскільки одночасно вести справи руської та угорської гімназії для нового директора було важко, то за його проханням реферат освіти призначив на місце заступника директора угорського відділення Й. Моцара. Під керівництвом А. Алиськевича руське відділення Брегівської гімназії стало важливим центром розповсюдження українофільських ідей серед молоді Підкарпатської Русі. Про це свідчить, зокрема, і факт проведення 18 березня великого гімназійного свята на честь «нашого найбільшого поета Тараса Шевченка» [6, с. 5]. Як зазначено у звіті директора гімназії за 1921–22 навчальний рік, молодь віддавала честь великому борцеві за волю, правду та братолюб'є гарними співами, декламацією віршів великого поета та урочистою промовою. На завершення святкування молодші учні гарно відіграли виставу на честь пам'яті великого Кобзаря [6, с. 5].

Важливою подією в житті Берегівської гімназії стало започаткування на її бази Пласту у 1921 році [6, с. 6]. А. Алиськевич активно підтримував діяльність пластунів на Закарпатті від самого зародження пластового руху. За довгі роки своєї професійної діяльності він був членом Головної Управи Скаутів Підкарпатської Русі, на посаді заступника Головного Начальника, а рівночасно був головою Краєвої Пластової Старшини. А. Алиськевич активно цікавився пластовим рухом, відвідував скаутські табори, піклувався про піднесення пластової преси [10, с. 76]. Його надзвичайна працьовитість була прикладом для українських пластунів. За успішність пластового руху на Закарпатті А. Алиськевича нагороджено срібним пластовим хрестом, а в 1927 р. йому надано почесний титул «Добродія Пласту» з правом ношення срібних відзнак [5, с. 193].

Розпорядженням шкільного відділу Підкарпатської Русі у 1922 році А. Алиськевича було переміщено з Берегова на посаду директора гімназії в Ужгороді [7, с. 30]. В Ужгороді, так як і в Берегові, він викладав німецьку мову для гімназистів. На новому місці А. Алиськевич активно взявся до роботи. За його клопотанням з дозволу шкільного відділу було введено декілька нових предметів, а саме уроки «великорусского языка» по 3 години на тиждень, уроки французької мови, стенографії та співу [7, с. 32]. Під його

керівництвом у навчальному закладі з'явилося багато музичних інструментів, що дозволило музичне навчання обдарованої молоді у стінах гімназії. Показовим є той факт, що велику увагу директор приділяв естетичному вихованню гімназистів, організовуючи для них відвідування вистав та концертів, які за сприянням шкільного відділу відбувалися досить часто, майже щомісяця. Зі звітів Ужгородської гімназії чітко видно, що одним з пріоритетних завдань дирекція вважала тілесне виховання молоді. Двічі на тиждень кожен клас мав брати участь в обов'язкових спортивних іграх. Для заняття фізкультурою був виділений спеціальний майданчик, якого гімназія раніше не мала [7, с. 34–36].

А. Алиськевич, заступник начальника Пласту Підкарпатської Русі, у 1923 році при Ужгородській гімназії теж організував скаутські гуртки. Вже в перший рік молодь активно записувалася до Пласту. Як зазначено у звіті директора гімназії, завдяки активним заняттям спортивними іграми та участі у Пласті, стан здоров'я гімназистів був стабільно добрий [7, с. 33].

Під керівництвом А. Алиськевича в Ужгородській гімназії у 1922–1923 навчальному році було проведено ряд святкувань, як наприклад, свято з нагоди дня свободи Підкарпатської Русі, вечір пам'яті О. Духновича та багато інших концертів [7, с. 34].

Педагог та громадський діяч А. Алиськевич пильно стежив за тим, щоб ужгородські гімназисти активно залучалися до різних благодійних акцій. Так, гімназійна молодь брала участь у зборі коштів для організації «Червоний хрест», була активною у «Товаристві опіки над матерями та немовлятами». Для бідних учнів гімназії стараннями директора була організована матеріальна та моральна допомога. Три інтеранта (державний, о. Василіан та шкільної допомоги) та Шкільний відділ надали учням стипендії та матеріальні виплати [7, с. 70–73].

Під керівництвом А. Алиськевича 20–22 жовтня 1922 року при Ужгородській гімназії було проведено набір учнів до першого чехословацького класу. А вже 24 жовтня розпорядженням Міністерства шкіл та народної освіти чехословацький клас запрацював на базі Ужгородської гімназії [7, с. 34]. Згодом чехословацькі класи виокремилися у рівнорядне відділення гімназії, яке працювало поряд з руським та угорським відділенням. Одним з перших досягнень А. Алиськевича на посаді директора в Ужгороді була організація для гімназистів двох бібліотек: чеської та руської. Підтримував директор і діяльність «Самоосвітнього гуртка», до якого входило 20 учнів. За 1922–1923 навчальний рік було проведено 8 засідань гуртка, на яких було проголошено «5 рефератов, 12 декламацій и 7 чтеній» [7, с. 71].

Популярність навчального закладу під керівництвом А. Алиськевича постійно зростала. Про це свідчать дані, наведені у звіті гімназії за 1925–1926 навчальний рік. До руських класів на початку згаданого навчального року було прийнято 542 учні, до угорських – 84, до чеських – 225 учнів. Як зазначав сам А. Алиськевич, центральна частина гімназії з її двома рівнорядними відділеннями (чеським та угорським) була однією з найбільших навчальних

закладів Чехословацької республіки [8, с. 32–33].

Очевидним є те, що А. Алиськевич був надзвичайно обдарованою та різносторонньою людиною. Вчительську роботу він поєднував з важкою працею директора, вів переписку зі шкільними властями, контролював господарські справи закладу, ніс відповідальність за навчання, виховання молоді, за майно гімназії. Кожна дрібничка із життя навчального закладу була під його пильною увагою. У 1928 році А. Алиськевич відсвяткував 35-річчя своєї педагогічної діяльності. З цього приводу у молодіжному журналі «Пчїлка» з'явилася стаття, у якій окрім короткої біографії педагога пролунали і щирі слова вітання, найкращі побажання на майбутнє. Автори статті не приховували свого захоплення педагогічним талантом та працьовитістю великого освітянина, зазначали його відданість шкільній справі та добре серце. Адже педагог не забував про бідних учнів, клопотав про їх звільнення від оплати за навчання, про забезпечення їх місцями в інтернатах, про надання гімназістам стипендій та різного роду підтримки [5, с. 193–195].

За довгі роки своєї педагогічної діяльності А. Алиськевич відпустив у велике життя десятки тисяч випускників, які згодом стали професорами, інженерами, лікарями, юристами та священиками. Є дані, що понад тисячі його учнів одержали звання професора з різних наук [5, с. 194].

Як германіст А. Алиськевич у співавторстві з Р. Гамчикевичем написав кілька підручників із німецької мови: «Вправи німецькі для IV кляси середних шкіл» (Львів, 1913), «Німецька препація для IV кляси середних шкіл» (Львів, 1913), «Німецькі вправи для другого класу шкіл середних» (Львів, 1914), «Німецькі вправи для першого класу шкіл середних» (Львів, 1915), «Німецькі вправи для III кляси середних шкіл, частина 1» (Перемишль, 1917), «Словарець до вправ німецьких для III кляси середних шкіл» (Перемишль, 1918) [5, с. 195]. Висока професійність укладачів цих підручників була опублікована в рецензії часопису «Наша школа»: «Новий підручник для четвертого класу є найліпшим підручником з усіх, які є прийняті в українських гімназіях, і ледве чи яка з середніх шкіл в Галичині з німецькою викладовою мовою має кращий» [9, с. 25]. У 1934 році А. Алиськевич на правах рукопису опублікував «Начерк психології», який складається із трьох частин. У цій праці він коротко дав визначення основним поняттям та категоріям психології, проаналізував феномен «почуття», «воля» та ін. [3].

Під час своєї професійної діяльності на Підкарпатській Русі А. Алиськевич працював у різних культурних та педагогічних товариствах. Починаючи з 1925 року, став членом головного відділення й касиром педагогічного товариства. Окрім цього, у 1920–1930-х роках співпрацював із педагогічною та дитячою періодикою. Свої статті на просвітницькі теми він публікував у дитячому журналі «Пчїлка», у журналах «Наша школа», «Учитель» [10, с. 76]. Цікавою є серія статей А. Алиськевича про оцінювання учнів, де він детально характеризує типи поведінки учнів, їх психологічні особливості, дає рекомендації щодо підходів при виставленні оцінок [2]. Ґрунтовною є його стаття «Авторитет учителя (-льки) в школі і поза школою», де він детально аналізує постать вчителя і описує риси, які забезпечують

вчителеві авторитет в очах учнів [1].

Великою заслугою А. Алиськевича є те, що вже будучи на пенсії, у 1937 році він організував та очолив класичну гімназію в Ужгороді. Ця гімназія запрацювала при монастирі о. Василяян, і вже в перший рік свого існування привабила багато учнів. Велика кількість бажаючих навчатися у першій класичній руській гімназії краю була зумовлена, зокрема, і вагомим авторитетом, який мав А. Алиськевич в освітніх колах. Адже багато років, працюючи на посаді директора у гімназіях краю, він зарекомендував себе як професіонал високого рівня, а любов до своєї роботи та молоді завжди надихала А. Алиськевича на нові досягнення в освітній галузі.

Після угорської окупації Карпатської України у 1939 році А. Алиськевич виїхав до Чехії, де жив протягом останніх 10 років свого життя [10, с. 76].

Отже, Андрій Алиськевич своєю професійною діяльністю (робота у гімназіях, у різних громадських організаціях, наукових товариствах, написання підручників, наукових статей та ін.) зробив вагомий внесок до розвитку освітньої справи в закарпатських містах Берегово та Ужгород. Доцільним вважаємо вивчення у подальшому діяльності інших особистостей, які своєю працею сприяли розвитку освіти та науки на Закарпатті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алиськевич А. Авторитет вчителя(-льки) в школі і поза школою / Андрій Алиськевич // Наша школа. Педагогічний часопис. – Червень 1937. – Число 6. – Ужгород, 1937. – С. 14–22.
2. Алиськевич А. Клясифіковання в школі / Андрій Алиськевич // Наша школа. Педагогічний часопис. – Червень 1936. – Число 6. – Ужгород, 1937. – С. 1–6.
3. Алиськевич А. Начерк психології (на правах рукопису) / Андрій Алиськевич. – Ужгородь, 1934. – 25 с.
4. Директор Андрей Алиськевич // Пластовий альманах. – Рим, 1976. – С. 76–77.
5. Директор Андрей Алиськевич // Пчолка, иллюстрованный мѣсячник для молодежи и для народа, март 1928. – Ужгородь : Проствѣта, 1928. – С. 193–195.
6. Звѣдомленя руськоѣ держ. реал. гимназіи в Береговѣ за шк. рок 1921–1922. – Берегово, 1922. – 18 с.
7. Звѣдомленя руськоѣ держ. реал. гимназіи за 1918–1923 школ. годы. – Ужгородь, 1923. – 100 с.
8. Звѣдомленя руськоѣ держ. реал. гимназіи и еѣ ровнорядных оддѣлов чешских и мадярских за 1925–1926 школ. годѣ – Ужгородь, 1924. – 92 с.
9. Огляд книжок і часописей // Наша школа. – Львів, 1914. – Кн. 2–3. – 138 с.
10. Поп Иван. Энциклопедия Подкарпатской Руси / Иван Поп – Ужгород : Изд-во В. Падяка, 2001. – 431 с. – ил.
11. Увѣдомлѣнія державноѣ реальноѣ гимназіи в Береговѣ на шк. рок 1922–23. – Ужгородь, 1923. – 39 с.

A Beregszászi állami magyar reálgimnázium értesítője az 1919–20, 1921–22 tanévről. Összeállította Aliszkevincs András. – Beregszász, 1922. – 32 o.